

Purger Tibor

**Etnopolitikai érdekképviselet:
Hatékonyság vagy pluralizmus? A vajdasági magyarok
politikai pártjai és érdekszervezetei hárompólusú erőterben**

Bevezető

A kisebbségi jogok törvényes biztosítása és a kisebbségi intézményrendszer kialakítása terén a szerbiai (vajdasági) magyarság egyértelműen messzebbre jutott, mint bármely másik utódállamban élő kisebbség. A szerbiai kisebbségvédelmi törvény (2002)¹ széleskörűen szavatolja az egyéni és kollektív kisebbségi jogokat és azok szabad gyakorlását. A kisebbségi kulturális autonómia (oktatási, nyelvhasználati, tájékoztatási és művelődési érdekképviselet) sajátos formája 1999-ben öltött először testet ideiglenes formában, és a Nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló 2009-es törvénnyel² valósult meg. Noha az Alkotmánybíróság 2014-ben némileg visszanyeste³ az abból fakadó jogokat és lehetőségeket, mégis kiépült a kisebbségi nemzeti tanácsok rendszere. Az intézményforma eredeti kidolgozásában kulcsszerepet játszottak a magyar politikusok és háttérmentesítők, elsősorban dr. Várady Tibor egyetemi tanár⁴, és a Magyar Nemzeti Tanács azóta is a legsikeresebb a húsz hasonló szerv között. Heves belső, kisebbségi viták köze-

1 Magyarul: www.vajma.info/docs/torveny-a-nemzeti-kisebbssegek-jogainak-es-szabadsagjogainak-vedelmerol.doc

2 Magyarul: www.vmsz.org.rs/content/egy%C3%A9b-dokumentumok

3 Szerbül: www.ustavni.sud.rs/page/view/sr-Latn-CS/80-101765/saopstenje-sa-l-sednice-ustavnog-suda-odrzane-17-januara-2013-godine-kojom-je-predsedavao-dr-dragisa-slijepcevic-predsednik-ustavnog-suda

4 Munkásságából lásd többek között: Várady Tibor: *Civil Society and National Power*. In Ágoston Vilmos (ed.): *Autonomy. Challenge and/or Solution*. Matthias Corvinus Publishing Co., Buffalo-Toronto, 1995., valamint Várady Tibor: *Történelemtől közéletig*. Esszék. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1995.

pette ugyan, de 2010-ben létrejött a magyar nemzetiségű választók közigazgatásilag fenntartott, saját, önkéntes választói névjegyzéke is.

Szerbiában szabadon működnek az etnikai politikai pártok, és minden szigorúbb korlátozás meg állami felügyelet nélkül képesek együttműködni saját kisebbségük anyaországának kormányával és intézményeivel. A vajdasági magyar közéletben legalább féltucat etnikai politikai párt és több tucat politikai tevékenységű civil szervezet működik belföldi és külföldi támogatással egyaránt. A Slobodan Milošević idején (1988–2000) keményen visszanyesett vajdasági magyar közéleti intézményrendszer is túlélte a zord időszakot és újra fejlődésnek indult.

Vajdaság gazdasága azonban képtelen elmozdulni a mélypontról, ami többé-kevésbé Szerbia egészére is érvényes, ám a névleg autonóm tartományra még hatványozottabban: Vajdaság a volt Jugoszlávia (1945–1991) nyolc föderális egysége (hat köztársasága és két autonóm tartománya) közül az egyetlen, amelyik a háborús viszonyokból nem megerősödve és önállósulva, hanem legyengülve, és háború előtti autonómiájától végletesen megfosztva került ki. Ma a tartománynak nemcsak önálló jövedelme nincs, hanem még a szerbiai költségvetésből alkotmány által szavatolt évi 7 százalékot sem kapta meg soha. Újvidéket „fővárosból” közönséges „adminisztratív központtá” minősítette vissza a belgrádi hatalmi akarat. A 2006-os szerb alkotmány⁵ csak minimális mértékben szavatolja a tartomány jogait, minden mást közönséges törvénynek⁶ enged át, s így a mindenkori szerb parlamenti – vagyis a Vajdaságon kívüli – többségi akarat kényére-kedvére bíz. A tartománynak saját alkotmánya nem lehet, csak ún. statútuma⁷ – amit szintén a szerb parlament hagy jóvá, nem pedig a vajdasági képviselőtestület. A tartomány két legértékesebb közvállalatát, a kőolajkitermelő, -finomító és -elosztó Naftagast, valamint az Elektrovojvodina villamosenergia-ipari óriást a szerb parlament egyszerűen beolvasztotta az egységes köztársasági rendszerbe. Klasszikus formában vett – különösen a volt Jugoszláviában Vajdaság és Koszovó által 1974-től 1988-ig élvezett – érdemi autonómiáról tehát szó sem lehet.

Ilyen belpolitikai körülmények között kell működnie a vajdasági magyar politikai érdekképviselőnek – és azokhoz képest korántsem nevezhető eredménytelennek. Mindazonáltal egyre világosabbá válik, hogy a megvalósítható érdekképviselői eredmények végzetesen függnék a mindenkori

5 Magyarul: www.vajma.info/docs/a-szerb-koztarsasag-alkotmánya.doc

6 Magyarul: www.vajma.info/docs/torveny-vajdasag-at-hataskoreinek-meghatározasarol.doc

7 Magyarul: www.vajma.info/docs/vajdasag-statutuma.doc

szerb hatalom jóindulatától (nem pedig az amúgy is problematikus alkotmánytól és törvényektől). Ez egyben azt is jelenti, hogy a vajdasági magyarok politikai mozgásterétől függ, hogy pártjuk vagy pártjaik milyen szoros együttműködést tudnak fenntartani a szerb hatalommal.

Szerbia gazdasági gyengeségéből, illetve a mindenkori belgrádi hatalomnak Vajdaság egyértelmű kizsákmányolására irányuló – ma már korlátlanul megvalósítható – törekvéseiből⁸ az is következik, hogy a kisebbségi intézményrendszer anyagi alapjait lehetetlen az anyaország hathatós támogatása nélkül fenntartani. A 2010-től érvényes magyarországi nemzetpolitika ezt ugyan nagyvonalúan lehetővé is teszi, ám ezért súlyos politikai árat fizettet: a hivatalos budapesti politikának való teljes és feltétlen alárendeltséget követeli meg. Ennek a mindig is korlátozó, ha mégoly nemzetföltö- és támogató, külső nemzetpolitikai felsőbbbségnek ugyanakkor kisebbségi belpolitikai következményei is vannak.

A vajdasági magyarság érdekképviseletének hatékonysága tehát három erővonal pillanatnyi eredőjétől függ: a vezető magyar kisebbségi érdekképviselet szerbiai hatalmi kötődésétől; annak budapesti megítélésétől; valamint abbéli belső erejétől, hogy mennyire képes kizárni mindazokat az erőket és érdekeket, amelyek megronthatják a két „külső”, fennhatósági kiszolgáltatottság körülményeit.

Nem nehéz levonni a következtetést, hogy a vajdasági magyar politikai érdekképviselet kénytelen kötél-táncot lejteni Belgrád és Budapest között, miközben „alulról” és „oldalról”, saját belső, illetve külső ellenzékéből folyamatosan „rázzák” ugyanazt a kötelet. Ezt a rendkívül bonyolult viszonyrendszert és annak következményeit igyekszik megvilágítani ez a tanulmány, a legújabb, 2016–2017-es politikai folyamatok és a vajdasági magyarság szervezett politikai erőinek tükrében.

A kisebbségi politikai érdekképviselet kialakulása

A jelenlegi pártszínteret aligha lehet megérteni a vajdasági magyarság pártosodásának legalább rövid történeti áttekintése nélkül. Az első pártszervező etnikai érdekszervezet, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) 1990. március 31-i alapítása óta két jelentős szakadásra került sor, amelyek nyomán újabbnál újabb törpepártok alakultak. Mindkét súlyos törésvonal az éppen regnáló vezető pártelnök személyének és politikájának merevsége miatt jelentkezett.

8 Jankov, Dragomir: *Vojvodina. The Ruination of a Region, Data and Facts*. Vojvodina Club, Novi Sad, 2005.

Az elsőt a VMDK egyik társalapítójának (a másik dr. Hódi Sándor pszichológus volt), Ágoston András volt kommunista funkcionáriusnak (aki még 1988-ban Milošević autonómia-ellenes követeléseinek első magyar támogatójaként lépett porondra) az elutasító magatartása okozta, aki elvetette a párt platformosodásának lehetőségét. Ennek következtében jött létre a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) 1994 júniusában, először polgárok egyesületeként, majd 1995-től politikai pártként. Hamarosan világossá vált, hogy a magyarok túlnyomó többsége az új szervezettel tart. Már az első választási párharcban, az 1996-os szövetségi⁹ választásokon a VMSZ közel kétszer annyi (81 310) szavazatot kapott, mint a VMDK (42 857).

Nyilván a kudarc hatására, a „maradék” VMDK még abban az évben újra osztódott: a másodsor is megbukó Ágoston András 1997-ben megalakította a Vajdasági Magyar Demokrata Pártot (VMDP), az eredeti elnevezést pedig az újabb párttömhullám irányítói vitték tovább. Attól kezdve azonban egyik párt sem tudott többé saját listán szerbiai parlamenti mandátumot szerezni, mindkettő helyi érdekű, többnyire jelentéktelen törpepárttá vált.

A VMSZ viszont egyre fontosabb szerepet játszott a szerbiai politikai színtéren. Vezetői nem kis kockázatot vállalva részt vettek a Milošević 2000. évi megbuktatását eredményező tüntetéseken, miután az az évi köztársasági választásokon a Szerbiai Demokratikus Ellenzék koalíciós listáján szereztek 6 parlamenti mandátumot.

A Miloševićtel szembeni ellenállás aktív résztvevőjeként a VMSZ jelentős megbecsülést vívott ki magának a demokratikus szerb közvéleményben. A Zoran Đinđić szerb miniszterelnök 2003. márciusi meggyilkolása miatt előrehozott választások kivételével (amelyen a VMSZ az Együtt a toleranciáért vajdasági koalícióban indult sikertelenül, majd később tanult a kudarcból), minden egyes parlamenti összetételben mandátumot tudott szerezni. A magyar etnikai pártok 1990 és 2016 közötti parlamenti választási eredményeit az 1. sz. táblázat foglalja össze.

A VMDK, a VMSZ és a VMDP mellett az évek során további jobboldali törpepártok is alakultak, alig néhány száz vagy legfeljebb egy-kétezer fő

9 A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 1991–92-es széthullása után Szerbiából és Montenegróból (Crna Gora) álló kéttagú „maradék” föderáció 1992. április 27-étől 2002-ig Jugoszláv Szövetségi Köztársaság néven létezett. A két tagköztársaság és az Európai Unió képviselőinek 2002-es megállapodása alapján 2003. február 4-étől Szerbia és Montenegró Államközössége néven működött tovább Montenegró 2006-os kiválásáig. A szövetségi választások eredményeire nem tértem ki, mert azok kevés információt nyújtanak a magyar kisebbségi pártok tevékenységéről.

tagsággal, amelyeknek igazi arcukat és tagságuk szociális összetételét nehéz meghatározni, mert elsősorban egyéni ambíciók születték őket, és mert alig vagy egyáltalán nem készült róluk tudományos igényű felmérés. Ezek közé tartozik a Magyar Egység Pártja (MEP), a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) és a (magyarországi Jobbikkal kapcsolatban lévő szélsőjobboldalú) Magyar Remény Mozgalom (MRM), amely azonban 2014-ben felfüggesztette tevékenységét. A vajdasági magyarság egyes tagjai ezenkívül ideiglenes választási listákat is létrehoztak hol polgárok csoportjaként, hol szerb pártok magyar tagozataként. Egy-két önkormányzati vagy nemzeti tanácsi mandátumnál többet ezek a tömörülések soha nem szereztek. A VMSZ megközelítőleg 12 ezres tagságát soha egyetlen más párt vagy civil szervezet nem közelítette meg, de a tagság valódi létszáma annál is, és az összes többi szervezetenél is többnyire ismeretlen.

A VMSZ háború utáni sikerei jórészt az erőskezű második elnök, Kasza József (1945–2016) munkájának köszönhetőek, aki 2007-ben önszántából visszavonult a politikától. Tiszteletbeli elnökké választották, de ő – a háborús évek szabadkai polgármestereként, majd Đinđić kormányfőhelyetteseként –, szókimondó ember lévén, nyilvánosan bírálta a VMSZ-t, amikor utódja, Pásztor István 2010-ben elfordult addigi szerb koalíciós partnerétől, a Boris Tadić vezette Demokrata Párttól (Demokratska stranka). Pásztor ekkor kizárta saját tiszteletbeli elnökét, ami újból elvetette a belső leszámolások magját.

Noha Vajdaságban egészen 2016-ig fennmaradt a Demokrata Párt és a VMSZ koalíciója, az országos politikai szintéren a VMSZ fokozatosan átsorakozott a Szerb Haladó Párt (Srpska napredna stranka) oldalára. A hágai bíróságon háborús bűnökkel vádolt Vojislav Šešelj Szerb radikális pártjából kiszakadt Haladók, először Tomislav Nikolić, majd Aleksandar Vučić vezetésével, merészebben nyúltak a Koszovóval fennálló áldatlan állapotok ügyéhez.¹⁰ Őket ugyanis senki nem támadhatta a szerb nacionalizmus oldaláról, hiszen mindhárom említett pártvezér annak idején előszeretettel fényképezkedett a boszniai szerb fegyveresek között. Pásztor István felismerte a lehetőséget, hogy ennek alapján az új szerb hatalmi párt feltehetőleg az Európai Unió felé is sikeresebben nyithat, és összehozta a Haladók akkor még ellenzéki vezetőit Orbán Viktorral. A magyar miniszterelnök azóta nem egyszer kinyilvánította, hogy a magyar–szerb kapcsolatok történelmi csúcstra emelkedtek, ami nyilvánvalóan hasznos lehet a vajdasági magyar kisebbség tagjai számára. Vučić kormánya még a Szerbia felé emelt magyar határzárát is csak jelképesen bírálta, és sokat tanulhatott a második meg a harmadik

10 A 2006-os szerb alkotmány egymondatos preambulumban háromszor emeli ki, hogy „Koszovó és Metóhia Autonóm Tartomány” Szerbia elidegeníthetetlen része.

Orbán-kormány módszereiből. Nem mellékesen a magyar kormánynak a szerbiai magyar kisebbség számára nyújtott jelentős anyagi támogatása sikeresen csökkentette az ottani magyarok esetleges elégedetlenségét, és leveszi a kisebbségtámogatás terheinek legnagyobb részét a szerb államról.

Nem minden VMSZ-segédlet nélkül a Haladók fokozatosan átvették a hatalmat a vajdasági tartományi képviselőházban (annak ellenére, hogy ott korábban soha nem tudtak győzni sem a Radikálisok, sem a Haladók), sőt a magyarlakta községek¹¹ egy részében is – ami 2016-ra hasonló helyzetbe sodorta a VMSZ-t ahhoz, amikor a Demokrata Párttal korábban fennálló viszonya ellenére egyre inkább kiszorult a tényleges hatalomból. A magyarság egy része ugyanis nem hajlandó elfelejteni azokat az időket, amikor Šešelj, Nikolić és Vučić is a szerb nacionalizmus élharcosa volt, és tevékenyen hozzájárult a magyarellen hangulatkeltéshez.

A kisebbségi érdekvédelem sikerei és kudarcai

A második súlyos pártszakadásra 2015 nyarán került sor, amikor a VMSZ vezető gárdájának jelentős része új civil szervezetet alapított Magyar Mozgalom (MM) néven, amelyhez a VMSZ egyes alelnökei, sőt a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) mindkét korábbi elnöke is csatlakozott. Az alapítók nyilvános szereplése, interjúk és háttérbeszélgetések alapján megállapítható, hogy Pásztor István VMSZ-elnök pártvezetői rugalmatlansága, valamint magánkapcsolatának mértéktelen politikai befolyása okozta a törést. Az előbbi körülményt maga Pásztor is bizonyította azzal, hogy heves támadásokat indított az elégedetlenek ellen, sőt majdnem száz párttagot kizáratott: feltehetőleg mindazokat, akik az új civil szervezetbe beléptek. Bizarr módon még dr. Korhecz Tamás¹² előző MNT-elnök is erre a sorsra jutott, noha nem is volt a VMSZ rendes, hanem csak pártoló tagja, akit a párt 2010-ben listavezetőként indított a nemzeti tanácsi választásokon, és aki mindenkinél többet tett az MNT tevékenységének intézményesítéséért és szellemi erősítéséért.

A Magyar Mozgalom alapítói – nyilvánvalóan érezve a reális veszélyt – kezdetben mindent megtettek azért, hogy ne lehessen őket nemzetellenességgel, netán „balliberalizmussal”, mint a magyarországi jobboldali alap-

11 A *község* kifejezés Szerbiában egy-egy város és a vonzáskörébe tartozó települések közigazgatási/önkormányzati egységét jelöli. A közismertebb magyar kifejezések közül a *járás* fogalmához áll legközelebb.

12 Munkásságából többek között: Ifj. Korhecz Tamás: *Otthonteremtőben a szülőföldön. Jogi és politikai esszék*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2010.

bűnnek számító „elhajlással” megvádolni: alapító okmányuk¹³ a Hitvallás címet viseli, és annak első, Nemzet és haza című fejezete a 2012-es magyarországi Alaptörvény preambuluma szellemét – és helyenként betűjét is – idézi. Ennek ellenére a VMSZ elnöke Budapesten megkapta a végső felhatalmazást a „szakadárak” kiátkozására: Orbán Viktor gyorsan pálcát tört a Magyar Mozgalom fölött:

„[...] évek óta Délvidéken úgy látom, hogy jó irányba zajló építkezés halad, dacára arra, hogy mind Magyarországról, mind talán Szerbiából, de, talán ez nem a jó megfogalmazás, a Vajdaságon belülről is mindig vannak ellenerők, amelyek fölütik a fejüket, és a nagyon nehéz munkával és komoly áldozatokkal kialakított teljes együttműködés megbontására törekednek. Szeretném nyilvánvalóvá tenni, hogy a magyar nemzetpolitikának nem érdeke, hogy az a magyar egység, amely a Délvidéken létrejött, bármilyen formában sérülést szenvedjen az előttünk álló időszakban. Ilyen törekvéseket nem támogatunk, az ilyen törekvéseket károsnak tekintjük, és ezért nem is remélhetnek tőlünk semmilyen érdemi pártfogást sem”.¹⁴

Az új szervezet ennek ellenére megmozgatta a VMSZ politikájából kiábrándult értelmiség túlnyomó többségét, és jelentős lendülettel kezdett munkába. Ám a váratlanul kiírt előrehozott parlamenti választások nem hagytak neki elég időt a konszolidálódáshoz, hanem alig néhány hónappal az alapítás után fel kellett vennie a választási harcot, mielőtt arra még ténylegesen felkészült volna. Nem tett jót megítélésének az sem, hogy alapítóinak eredeti szándéka nem egy új párt létrehozása volt, hanem arra csak a VMSZ-ből való kizárás nyomán kényszerültek. A szerbiai törvények alapján civil szervezet nem indulhat választásokon, ezért az MM a „történelmi-nek” nevezett VMDK névutód-pártjával együtt indított listát az országos, valamint a tartományi választásokon.

A szerbiai választási rendszer egyik furcsa jellegzetessége – eléggé ki nem zárható módon manipulálhatósága –, hogy az induláshoz szükséges aláírásokkal „kereskedni” lehet: háttéralku keretében a szükséges aláírásszámot messze túllépő párt átadhatja a „fölösleget” annak, aki azért valami mást tud nyújtani cserébe. A VMDK-MM lista belesétált a csapdába, aminek alapján azután a – VMSZ-szel szövetségben induló – szerb hatalmi párt vezette országos választási bizottság „leleplezett” egy aláírás hite-

13 www.magyarmozgalom.rs/hu/dokumentumok/hitvallas

14 A magyar miniszterelnök beszéde a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) XIV. ülésén, 2015. december 3-án: www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-magyar-allando-ertekezlet-xiv-ulesen.

lesítéshez használt pecséthamisítást. Nem számított, hogy az utóbbit nem a listavezetők, hanem valamelyik szerbiai bíróság követte el: a VMDK-MM-listát kizárták az országos választásokról, és csak a tartományi képviselőházban szerzett 2 mandátumot.

A VMSZ vezetősége az MM megalakulása után 15 hónappal, 2016 végén újabb kísérletet tett a Mozgalom „lefejezésére”: a korábban „kiátkozott” Korheczet a Szerbiai Alkotmánybíróság megüresedett bírói posztjára javasolta, és azt a köztársasági elnök saját hatáskörben jóvá is hagyta. Korhecz mozgalmár társainak nem kis megrökönyödésére először titkolta, majd elvállalta az egyedülálló lehetőséget, és lemondott az MM társelnöki posztjáról.

Látszólag ezek a fejlemények rendre Pásztor pozícióit erősítik, aki az MM megalakulása óta egyre szorosabbá vonta a pártfegyelmet a VMSZ-en belül. Továbbá a Magyar Nemzeti Tanács második rendes összetételében (2014–2018) 88,6 százalékos fölényével élve (amit még a 2015-ös pártszakadás előtt nyert el) könnyedén lesöpör minden ellenzéki véleményt és javaslatot az asztalról. A 35-ből mindössze 4 ellenzéki képviselővel működő MNT-ben folyik ugyan nyílt színi vita, ám a jól olajozott VMSZ-es szavazógépezet még véletlenül sem tesz lehetővé ellenzéki sikert.

A nemzeti tanács jogositványai a négy jogköréből háromban véleménynyilvánításra sorvadtak, és gyakorlatilag már csak a saját tulajdonba vont (szerbiai szóhasználattal élve alapítói jogok alapján felügyelt) közszolgálati média felett rendelkezik tetszése, vagyis a VMSZ mint többségi párt mindenkorai politikai akarata szerint. Ezzel határozottan él is, és mind a nagy múltú napilapban, a *Magyar Szóban*, mind a szintén tekintélyes hagyományokkal rendelkező, de mára már az elsorvadás határára került és helyi jellegűvé vált szabadkai *Hét Nap* c. hetilapban, valamint a Pannon Rádió és Televízió közvállalatban teljes politikai kontrollt vezetett be. A napilap korábbi főszerkesztőjét 2011-ben leváltotta, a *Hét Nap* független újságírást művelő vezetőjének 2016-ban nem adott második megbízatást. Az új tartományi hatalmi koalícióban pedig a Haladókkal karöltve már a korábban többé-kevésbé függetlennek tekinthető Vajdasági RTV vezetőit és főszerkesztőit is lecserélte.

Az MNT mindazonáltal fontos és hasznos programokat valósít meg, de elsősorban csak a szórványmagyarok körében, miközben sorra hagyja elsorvadni, illetve a szerb hatalmi párt közvetlen befolyása alá kerülni a tömbmagyarok központi intézményeinek és a még mindig magyar többségű önkormányzatoknak egy részét is. A 2014 óta önállóságában és szakmai színvonalában is megrövidített nemzeti tanács tevékenységének kétharmadát a magyarországi támogatásokból fedezik, de furcsa módon a pénzügyi jelen-

téseket alig, vagy sehol nem hozzák folyamatosan hozzáférhető módon nyilvánosságra, holott a szerbiai politikai rendszer keretében működő, tehát államilag fenntartott intézményről, sőt törvénnyel szabályozott képviseleti szervről van szó. Az MNT ellenzéke ezt rendszeresen felrója,¹⁵ ám édeskeveset tehet a fennálló állapotok módosításáért.

Mint ahogy a szerb kormány nem képes, vagy nem hajlandó Vajdaság gazdaságát támogatni és fellendíteni, a magyar kisebbség tagjai pedig szinte teljesen kimaradtak a még Milošević uralma alatt elvégzett privatizáció haszonélvezéséből, valamint a háborús nyereszkesedésből származó tőkefelhalmozásból, alig van jelentős cég magyar kézben még a magyar többségű közösségekben is.

Az MNT ugyan még 2014/2015 fordulóján kidolgozott egy nagyszabású, 146 oldalas gazdaságfejlesztési stratégiát, ám annak érdemi megvalósításához a magyarországi adófizetők pénzére volt szükség. Ez érkezett meg akkor, amikor az Orbán-kormány 2015 végén döntést hozott 50 milliárd forintnyi támogatás öt éven át folyósítandó odaitéléséről. A roppant ambiciózus, valaha magyar kisebbségnek szánt legnagyobb pénzinjekció hitelek és vissza nem térítendő támogatások címén, pályázati úton történő elosztására a magyar kormány és a VMSZ létrehozta a Prosperitati Alapítványt, amely már első működési évében több ezer pályázatot bírált el, és legalább 5 milliárd forint értékű hitelt vagy támogatást ítelt oda.

Ez a budapesti gazdasági támogatás, amely kizárólag a VMSZ magyar kormány iránti elköteleződésének köszönhető, egyelőre egyértelműen a VMSZ javára döntötte el a vajdasági magyar politikai csatákat. Noha az értelmiség jelentős része továbbra sem hódolt be a pártnak – ez az a társadalmi réteg, amely aligha nyerhet hitelt vagy támogatást mikro-, kis- és középgazdasági vállalkozások, mezőgazdasági és idegenforgalmi potenciálok fejlesztésére –, az érdekelt vállalkozók túlnyomó többsége pragmatikusan viszonyul a rendkívüli ajándékot szavatoló politikai párthoz és – okkal vagy ok nélkül – nem száll vele szembe, nem bírálja azt.

Ilyen mértékű támogatás aligha róható fel egy külföldi kormánynak, még ha közönséges politikai lekenyerezésnek is látszik. Csakhogy egyelőre nem világos, megoldja-e vajon a vajdasági magyarság legsúlyosabb problémáját, a rendkívüli mértékű elköltözést, külföldre távozást, amit a második Orbán-kormány előző hatalmas „ajándéka”, a könnyített honosítás 2010-es bevezetése tett lehetővé.

15 Lásd Bozóki Antal ellenzéki blogjában: Hová tűnt 1,3 millió euró? bozokiantal.blogspot.com/2014/10/hova-tunt-13-millio-euro.html, amely még az MNT előző ösz-szetételének pénzügyi jelentéséről szólt. A helyzet azóta csak rosszabbodott.

A vajdasági magyarság lélekszáma 1910 és 1971 között ingadozott ugyan, de abszolút számokat tekintve azonos szinten maradt. Miközben az egész tartomány lakossága egyharmadával nőtt, és az I. világháború előtti egyszerű, egyharmados szerb többségből mára kétharmados abszolút többség alakult ki a többszöri betelepítési és menekülthullám következtében (2. sz. táblázat). Az 1960–70-es évek nyugat-európai könnyű munkavállalási lehetősége indította el a magyarok abszolút számának csökkenési tendenciáját, amit a tartomány érdemi autonómiájának rövid 15 éve képtelen volt megfordítani, a horvátországi háborús frontra való kényszersorozás, majd a liberális magyarországi oktatási lehetőség felgyorsított, az uniós állampolgárság megszerzése pedig minden valószínűség szerint visszafordíthatatlanná tesz. Ötven évvel ezelőtt Szabadka központjában alig lehetett nem magyar szót hallani, ma viszont éppen az ellenkezője igaz.

Üllő és kalapács között

Ilyen körülmények között szinte másodlagossá válik a kérdés, hogy lehetséges-e kisebbségi helyzetben a politikai pluralizmus. A hatalmi párt politikai monopóliuma ellenére is gyakorolt kizárólagosságából ítélve nyilvánvalóan létezik belső magyar ellenzék és többszínű gondolkodás Vajdaságban. Hozzá tartozik ez az emberi természethez, és a szélesebb környezet körülményeinek hosszú évtizedes hullámzásaiból meg a korábbi liberális hagyományok maradványaiból is fakad. A jelenlegi hatalmi elit azonban mindent megtesz ennek elfojtására, és az ellenzéknek meg az értelmiségnek egyre kevesebb eszköze marad az egyenirányított politikai gondolkodás elensúlyozására, különösen, amikor mindkét fölérendelt hatalmi gócból, tehát Belgrádból és Budapestről is ugyanazok az illiberális szelek fújnak, sőt mindkét hatalom nyílt vagy burkolt Nyugat-ellenes és oroszbarát politikát folytat.

Mindamellet az sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a mégoly őszinte érdekvédelmi törekvések is azt sugallják, hogy a kisebbségi polgár akkor lehet igazán hatékony, ha „összekapaszkodik”, ha lemond egészséges emberi sokszínűségéről és csak kisebbségi létének prizmáján keresztül vesz részt a politikai életben. A monopolhelyzetben lévő etnikai párt pontosan ezt követeli nemcsak tagjaitól, hanem úgyszólván az egész kisebbségi társadalomtól – noha szavazatainak csökkenése alapján az egyszólamúság hatékonysága korántsem tekinthető bizonyítottnak.

A szerbiai választási rendszer nagyvonalúan kezeli a kisebbségeket: etnikai pártokra nem vonatkozik az 5 százalékos parlamenti bejutási küszöb, és

a kisebbségi polgár úgy szavaz, ahogy akar, tehát választania sem kell „etnikai szavazat” és országos szavazat között. Ráadásul eldöntheti, hogy feliratkozik-e a kisebbségi választói névjegyzékbe vagy sem – és egyik döntésével sem fosztja meg önmagát „rendes” állampolgári jogaitól.

Ugyanakkor éppen multidimenzionális emberi mivolta, sokrétű gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai érdekei sérülhetnek, redukálódhatnak kisebbségi létének minden más fölé való helyezésével. Ha a kisebbségi politikum az országos „hatékonyság” növelése érdekében elzárkózik a pluralizmus elől, akkor egydimenzióssá teszi saját tagjait. Ha viszont enged a csábításnak, és szabadjára engedi a „Viragozzék száz virág” elvét, akkor valószínűleg megfosztja önmagát a hatékonyságtól, mert felaprózza, szétforgácsolja a kisebbség erőit.

A hatékonyság mindenekfelett stratégiáját követő párt azonban ugyancsak könnyen csapdába lép, mert ha kizárólagossága vagy többségi partnérének elfogadhatatlansága folytán mégsem tud elegendő sikert felmutatni, akkor a cél is meg az eszköz is kicsúszik a kezéből.

A multietnikus vagy többségi pártokban sokrétű érdekeit megtalálni vélt választópolgár ugyan azzal áltathatja magát, hogy nem engedett saját személyisége egysíkúsításának, ám könnyen elveszítheti kisebbségi érdekeinek védelmét.

Van-e kiút?

Látszólag nincs kiút ezekből a dilemmákból sem a kisebbségi polgárok, sem pártjaik számára. De ezeket a dilemmákat a beszűkült politikai horizontok okozzák. Ha nehezen módosítható alkotmányos garanciák bástyáznak körül a kisebbségi jogokat, és ha azok megvalósulása sem függne a mindenkori hatalom szándékától és képességétől, akkor sem a kisebbségi pártok, sem a kisebbség tagjai nem kényszerülnének azok görcsös védelmére vagy akár csak az értük való harcra normális életkörülményeik biztosításához.

Ugyanakkor a kisebbségi önkormányzatok – mint például a vajdasági magyarok nemzeti tanácsa – és pártok sem kellene, hogy egyszólamúságot követeljenek saját tagjaiktól, hiszen a kisebbségen belül megvalósítható jogok és lehetőségek körül nyugodtan folytathatnának nyílt és szabad, akár kemény közéleti vitákat, hiszen azokat nem veszíthetnék egykönnyen el.

A kisebbségi érdekszervezeteknek tehát azért kellene küzdeniük, hogy megszilárdítsák a jog uralmát, amit csak demokratikus és nem nacionalista,

mindenáron többségi egyeduralmat kiépíteni szándékozó politikai erőkkel karöltve tűnik lehetségesnek megvalósítani. Az anyaországgal való sokoldalú együttműködés is akkor válhat igazán kölcsönösen élvezhetővé, ha az egyik oldalról sem önös érdekekhez fűződik, hanem stabil és átlátható viszonyrendszer strukturálja azt.

A vajdasági magyarság minden eddigi kisebbségpolitikai eredménye ellenére még mindig távol áll attól, hogy ilyen viszonyok között érezhesse magát. Nem kizárt, hogy a gyorsuló elvándorlás olyan helyzetbe sodorja, hogy már sem a görcsös összefogás, sem a pluralista politizálás nem lesz képes visszafordítani a térség elmagyartalanodását. Úgy tűnik, valódi kisebbségpolitikai laboratórium ma Vajdaság, ahol egy-két évtizeden belül el fog dőlni, megállíthatók-e a részben politikai, részben gazdasági tényezők által beindított negatív folyamatok belső pártpolitikai és külső gazdasági eszközök segítségével.

1. táblázat. *A magyarok aránya Vajdaságban, 1910-2011.* (A táblázat áttekinthetősége érdekében elhagytuk a kisebb nemzeti közösségek tagjainak adatait.)

Nép- szám- lálás	Vajdaság (100%)	Szerbek	%	Magyarok	%	Megjegyzés
1910	1 512 983	510 186	33,8	424 555	28,1	Németek: 323 779=21,4%
1921	1 528 238	526 134	34,7	370 040	24,4	Németek: 333 272=22,0%
1931	1 624 158	528 000	33	413 000	26	Németek: 343 000=21%
1941	1 636 367	577 067	35,3	465 920	28,5	Németek: 318 259=19,4%
1948	1 663 212	841 246	50,6	428 932	25,8	Németek: 31 821=1,9%
1953	1 699 545	865 538	50,9	435 179	25,6	
1961	1 854 965	1 017 713	54,9	442 560	23,9	
1971	1 952 533	1 089 132	55,8	423 866	21,7	
1981	2 034 772	1 107 375	54,4	385 356	18,9	
1991	2 012 517	1 151 353	57,20	340 946	16,9	
2002	2 031 992	1 321 807	65,05	290 207	14,28	
2011	1 931 809	1 289 635	66,76	251 136	13,00	

2. táblázat. Magyar etnikai pártok eredményei a szerbiai parlamenti választásokon, 1990–2016.

	Párt	Megszerzett szavazatok száma	Megszerzett szavazatok aránya	Megszerzett mandátumok száma	Megjegyzések
1990	VMDK	132 726	2,64	8	Először indult magyar etnikai párt a szerbiai köztársasági parlamenti (250 tag) választásokon
1992	VMDK	140 825	2,98	9	Háborús korszak
1993	VMDK	112 342	2,61	5	
1996	VMDK VMSZ	42 857 81 310	? ?	0 1	Szövetségi parlamenti választás, először indult több magyar etnikai párt
1997	VMSZ	50 960	1,23	4	
2000	Szerbiai Demokratikus Ellenzék (DOS)	?	?	6/176	Közös lista a koalícióval
2003	Együtt a toleranciáért	161 765	4,22	0	Közös lista más vajdasági pártokkal együtt: mivel nem számított nemzeti-ségi listának, ezért érvényes volt az 5% küszöb, így nem jutott mandátumhoz
2007	VMSZ	52 510	1,30	3	
2008	Magyar Koalíció (VMSZ+VMDK+VMDP)	74 874	1,81	4	
2012	VMSZ VMDP	68 323 ?	1,75 0,64	5 1	
2014	VMSZ	75 294	2,10	6	
2016	VMSZ+VMDP	56 620	1,50	4	